

ZIEMIE POLSKIE POD ZABORAMI 1815 – 1830

1. Postanowienie kongresu wiedeńskiego w sprawie ziem polskich (1815 r.)

Zostało zlikwidowane Księstwo Warszawskie, którego ziemie rozdzieliły między siebie

Austria, Rosja i Prusy:

- Prusy otrzymały departament bydgoski i poznański oraz miasta Gdańsk i Toruń. W Wielkopolsce utworzono **Wielkie Państwo Poznańskie**
- Austria otrzymała saliny (kopalnie soli) w Wieliczce i obwód tarnopolski
- z reszty ziem Księstwa Warszawskiego utworzono **Królestwo Polskie** unią personalną z Rosją – car rosyjski miał być królem Królestwa Polskiego
- utworzono **Wolne Miasto Kraków** (Rzeczypospolita Krakowska), nad którym nadzór mieli rezydenci wszystkich trzech państw zaborczych
- polscy poddani mieli otrzymać autonomię, ale jej zakres miał zależeć od panującego w danym kraju monarchy.

2. Wielkie Księstwo Poznańskie i Wolne Miasto Kraków

Wielkie Księstwo Poznańskie	<p>Było częścią Królestwa Prus. Na czele księstwa stał namiestnik – książe Antoni Radziwiłł, Księstwo otrzymało pewien zakres autonomii: namiestnik był Polakiem, język polski obowiązywał w szkołach i w sejmie prowincjonalnym. O odrębności świadczyły: nazwa, flaga, herb – orzeł pruski z orłem polskim pośrodku i napisy w języku niemieckim i polskim. Prowincjonalny sejm postulatowy istniał od 1824 r. Mógł opiniować projekty ustaw dotyczące Poznańskiego oraz mógł przekazywać królowi petycje i skargi dotyczące prowincji. Władze zadeklarowały poszanowanie praw i języka polskiego oraz dopuszczenie Polaków do urzędów. W latach 1815 – 1830 nie podejmowano na szeroką skalę działań wymierzonych w społeczeństwo polskie gdyż chciano pozyskać ludność polską. Odrzucono jednak petycje dotyczące powstania polskiego uniwersytetu, armii i rozszerzenia autonomii.</p> <p>Po upadku powstania listopadowego (1831) nawet ten mały zakres autonomii zniesiono – rozpoczęto germanizację (zniemczanie), której celem była całkowita unifikacja Księstwa Poznańskiego z Prusami. Uczestników powstania objęto represjami (aresztowania, konfiskaty majątków).</p> <p>W zaborze pruskim rozpoczęto walczyć z germanizacją – Karol Marcinkowski i Karol Libelt założyli towarzystwo stypendialne dla polskiej młodzieży – Towarzystwo Naukowej Pomocy, rodzina Raczyńskich założyła bibliotekę (1829), której zbiory udostępniła ludności, wybudowano Hotel Bazar w centrum Poznania (kompleks handlowo-rzemieślniczy), zakładano kółka rolnicze, Hipolit Cegielski założył fabrykę maszyn rolniczych w Poznaniu. Wszystko by podnieść poziom cywilizacyjny – kulturalny i gospodarczy (praca organiczna). Tytus Działyński otworzył w Kórniku pod Poznaniem bibliotekę i muzeum starodruków i rękopisów.</p>
Wolne Miasto Kraków	<p>1164 km². Kraków miał status wolnego miasta, państwa neutralnego pod opieką konferencji rezydentów mocarstw zaborczych. Otrzymało konstytucję oktrojowaną (1818), która gwarantowała prawa wyborcze ludziom majątnym i wykształconym. Władzę ustawodawczą sprawowało Zgromadzenie Reprezentantów, złożone z deputowanych wybieranych przez gminy, przedstawicieli senatu, kapituły i uniwersytetu. By zostać członkiem Zgromadzenia trzeba było: mieć ukończone 26 lat, ukończyć uniwersytet i posiadać nieruchomość. Zgromadzenie zatwierdzało projekty Senatu i uchwalało budżet. Funkcję władzy wykonawczej sprawował Senat, na czele którego prezes – Stanisław Wodzicki. Członkowie Senatu byli powoływani przez Uniwersytet Jagielloński, kapitułę krakowską i Zgromadzenie Reprezentantów. Konstytucja gwarantowała polską administrację, oświatę i organy władzy.</p> <p>Kraków był jedynym miejscem gdzie swobodnie rozwijała się polska kultura, nauka i sztuka. Stał się wielkim centrum kulturalnym – działał Uniwersytet Jagielloński, usypano Kopiec Kościuszki, pochowano na Wawelu księcia Józefa Poniatowskiego i Tadeusza Kościuszkę – przekształciły się one w wielkie manifestacje narodowe.</p>

3. Królestwo Polskie.

a) geneza Królestwa Polskiego

Królestwo Polskie powstało na kongresie wiedeńskim. Car Aleksander I pragnął połączyć wszystkie ziemie polskie pod swoim berłem. Nie chciała do tego dopuścić Anglia obawiająca się zbyt mocnego umocnienia Rosji na kontynencie. Ostatecznie podział ziem Księstwa Warszawskiego nastąpił zgodnie z zasadą równowagi europejskiej. Rosji przypadła większa część Księstwa Warszawskiego. Ponieważ Królestwo Polskie zostało utworzone na kongresie wiedeńskim często zwano je Królestwem Kongresowym. Obszar Królestwa Polskiego objął 127.700 km². Ludność liczyła w 1815 r. – 3,2 mln. Pod względem administracyjnym Królestwo dzieliło się na 8 województw, którymi zarządzały komisje wojewódzkie (ciała kolegialne). Województwa dzieliły się na obwody.

b) ustroj Królestwa Polskiego.

Ustrój Królestwa Polskiego określała konstytucja **nadana przez cara Aleksandra I 27.11.1815 r.** (podpisana tego dnia przez cara w Warszawie). Zasady konstytucji opracował Adam Czartoryski. Zabezpieczały one Królestwu osobny byt państwowy, prawa narodowe i wolnościowe. Była to tzw. **konstytucja okrojowana** – nadana przez panującego.

- ❖ Konstytucja nierozdzielnie łączyła Królestwo z Rosją gdyż każdy car rosyjski miał być jednocześnie królem Polski. Tron miał być więc dziedziczny w rodzie cara rosyjskiego (dynastia Romanowów).
- ❖ Konstytucja nadawała królowi uprzywilejowane stanowisko w państwie. **Król :**
 - posiadał pełnię władzy wykonawczej,
 - prowadził politykę zagraniczną państwa,
 - był zwierzchnikiem sił zbrojnych,
 - posiadał inicjatywę ustawodawczą,
 - miał prawo zwoływania i rozwiązywania sejmu,
 - miał prawo weta w stosunku do uchwał sejmu,
 - mianował wyższych urzędników (ministrów, senatorów) jednak tylko spośród Polaków,
 - kierował rządem
 - mianował namiestnika Królestwa na czas swojej nieobecności. Pierwszym **namiestnikiem został gen. Józef Zająček**, który pełnił tę funkcję do 1826 r. Później tej funkcji nie obsadzano

Za akty króla odpowiedzialni byli ministrowie.

- ❖ **Władzę ustawodawczą** sprawował **dwuizbowy sejm**, w skład którego wchodziła izba senatorska i poselska oraz król. W senacie zasiadali senatorowie mianowani przez króla (biskupi, wojewodowie i kasztelanowie) w liczbie nie przekraczającej 64. Senatorem mógł zostać tylko właściciel ziemski. W izbie poselskiej zasiadali posłowie szlacheccy i deputowani gmin. Członków izby było 128, w tym 77 posłów wybieranych na sejmikach ziemskich i 51 deputowanych gmin. Sejm miał być zwoływany co 2 lata na 30 dni lub w razie potrzeby. Ordynacja wyborcza do sejmu była najbardziej liberalna w Europie mimo, że prawa polityczne zależały od cenzusu majątkowego. Na czas obrad sejmowych zagwarantowano posłom nietykalność. Obrady obu izb miały być jawne.

Uprawnienia sejmu:

- podejmował decyzje w sprawach powierzonych mu przez króla,
 - nie posiadał inicjatywy ustawodawczej,
 - uchwalał budżet i kontrolował rząd.
 - mógł stanowić o prawie sądowym, podatkach i systemie menniczym
 - podejmował decyzje o zaciąganiu do wojska,
 - wysłuchiwał sprawozdania Rady Stanu o stanie kraju.
- ❖ **Władza wykonawcza** była sprawowana przez króla, Radę Stanu, Radę Administracyjną oraz rząd.

- **Rada Stanu** – była głównym organem administracji państwowej. Dzieliła się na Zgromadzenie Ogólne i Radę Administracyjną. Zgromadzenie Ogólne opracowywało projekty ustaw sejmowych i dekretów królewskich, rozstrzygała spory kompetencyjne między poszczególnymi organami sądowymi i administracyjnymi. Miała ona głównie charakter doradczy.
 - **Rada Administracyjna** – była wyłaniana z Rady Stanu. W jej skład wchodził ministrowie oraz ludzie powoływani przez monarchę. Był to organ doradczy wobec króla i namiestnika w sprawach, które przekraczały zakres funkcji poszczególnych ministrów. Rada Administracyjna wprowadzała w życie postanowienia królewskie lub namiestnika. Pełniła faktycznie funkcje rządu, gdyż dzieliła się na 5 komisji rządowych: wyznań religijnych i oświecenia publicznego, sprawiedliwości, spraw wewnętrznych i policji, wojny oraz przychodów i skarbu. Komisjom rządowym podległe były różnego rodzaju dyrekcje generalne np. Poczty, Górnictwa itd
- ❖ Konstytucja gwarantowała obywatelom liczne **prawa i swobody obywatelskie**:
- wolność osobistą,
 - nietykalność osobistą i majątkową
 - wolność wyznania
 - wolność słowa i druku
 - równość obywateli wobec prawa (z wyłączeniem Żydów, którzy nie uzyskali praw obywatelskich)
 - opiekę prawną zgodnie z zasadą „nikogo nie pozwalamy więzić” – król zachował dla siebie prawo decydowania o bezprawnym uwięzieniu
 - wprowadzono zakaz odbywania kary poza Królestwem
- Obywatelami byli wszyscy oprócz Żydów.**
- ❖ Konstytucja nadawała Królestwu Polskiemu szeroki **zakres autonomii** gdyż **polskie były** najważniejsze instytucje:
- polski sejm
 - polski rząd i administracja
 - polskie wojsko (30 tys. żołnierzy, którymi dowodził brat cara Wielki Książę Konstanty. Powszechna służba wojskowa trwała 10 lat.)
 - język polski był językiem urzędowym (car posługiwał się z instytucjami Królestwa w języku francuskim)
 - Królestwo miało własny herb - był nim czarny orzeł Cesarstwa Rosyjskiego z białym orłem na piersi.
- Jak widać konstytucja określała ustrój Królestwa – była to monarchia konstytucyjna.

c) Sytuacja gospodarcza Królestwa Polskiego

Sytuacja gospodarcza Królestwa Polskiego w chwili jego powstania nie była dobra. Rolnictwo było oparte głównie na handlu zbożem, którego eksport ciągle się zmniejszał co odbijało się niekorzystnie na sytuacji finansowej właścicieli ziemskich. W Królestwie zaczęto wprowadzać do uprawy rośliny okopowe i przemysłowe, do których zaliczamy: ziemniaki, buraki cukrowe. Minister skarbu książę Franciszek Ksawery Drucki – Lubeki podjął się wydobycia Królestwa z kryzysu.

Polityka gospodarcza księcia Druckiego - Lubeckiego:

- otworzył dla polskiej produkcji rosyjski rynek zbytu,
- zwiększył i bezwzględnie ściągał podatki,
- wprowadził podatki pośrednie,
- rozwinął monopole państwowe: tytoniowy, solny i wódczany,
- stosował cła protekcyjne (ochronne) wobec wyrobów krajowych; uzyskał ulgi celne dla towarów wytwarzanych w kraju,
- dbał o rozwój polskiego przemysłu włókienniczego, metalowego, cukrowniczego
- dbał o rozwój górnictwa,
- 1828 r. – założył Bank Polski, który emitował monetę i kierował licznymi zakładami przemysłowymi,

- sprzyjał i pomagał tworzyć Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, które udzielało kredytów polskim właścicielom ziemskim.

Dzięki tym przedsięwzięciom w Królestwie Polskim zwiększyło się pogłowie owiec, rozwinął się przemysł włókienniczy szczególnie w Łodzi i na Mazowszu, przemysł ciężki rozwijał się na Kielecczyźnie w Zagłębiu Staropolskim i w Zagłębiu Dąbrowskim. Głównie jednak rozwijał się przemysł przetwórczy.

d) Sytuacja społeczno – polityczna.

Konstytucja gwarantowała równość wobec prawa wszystkim chrześcijanom, wyłączała więc Żydów. Prawa polityczne zostały uzależnione od cenzusu majątkowego i cenzusu posiadania ziemi jednak objęto nimi znaczną część społeczeństwa. W porównaniu z innymi krajami europejskimi była to najbardziej liberalna konstytucja w ówczesnym czasie. W wyborach parlamentarnych brali udział nawet chłopci. Mimo tego uprzywilejowaną pozycję miała nadal szlachta = ziemianie, którzy mieli przewagę w izbie poselskiej. Drogą do kariery stało się wykształcenie. Wielu zubożałych szlachciców starało się wykształcić i zdobyć jeden z wolnych zawodów (lekarz, prawnik, nauczyciel).

Młodzież masowo zaczęła się kształcić, głównie zdobywając wykształcenie na uniwersytetach: Wileńskim, Lwowskim, Warszawskim czy Krakowskim. Uczęszczano również na uczelnie w Berlinie czy Wrocławiu. Młodzież już od 1817 r. zaczęła tworzyć tajne organizacje „dla kształcenia, nauki, zabawy i dla polityki”. W latach 1817 – 1823 powstał ok. 50 takich organizacji. Tworzeniu się związków konspiracyjnych sprzyjały **przejawy łamania konstytucji przez cara**, co budziło powszechny sprzeciw:

- omijano uprawnienia sejmu gdyż faktyczną władzę sprawował wielki Książę Konstanty oraz pełnomocnik carski Mikołaj Nowosilcow (urząd ten nie był wymieniany w konstytucji)
- po śmierci Józefa Zajęczka nie obsadzono już urzędu namiestnika, a jego funkcje przekazano Radzie Administracyjnej
- ograniczano swobody obywatelskie m.in. w 1819 r. wprowadzono cenzurę prewencyjną
- nie zwoływano regularnie sejmu (zwołano go tylko 4 razy: w 1818, 1820, 1825 i 1830) jednocześnie utajniając jego obrady (w 1825 r.)
- zamykano czasopisma liberalne
- występowano przeciwko opozycji np. stosując areszt domowy wobec braci Bonawentury i Wincentego Niemojowskich, posłów kaliskich
- ograniczono wpływ sejmu na tworzenie budżetu.

Taka polityka carska sprzyjała tworzeniu się opozycji, a także organizacji konspiracyjnych. **Do najważniejszych organizacji konspiracyjnych zaliczamy:**

Związek Przyjaciół = Panta Kojna (1817) założony w Warszawie. Była to organizacja literacka i samokształceniowa, na czele której stanął **Ludwik Mauersburger**. Działała tylko 2 lata. Wpajała swoim członkom miłość do Ojczyzny. Formą działalności były spotkania i dyskusje w nielicznym gronie przyjaciół.

Związek Filomatów i Filaretów została założony przez 6 studentów w 1817 r. w Wilnie. Związek Filomatów był nieliczny – nigdy nie przekroczył 10 członków. Działał 6 lat. Do jego najświetniejszych członków zaliczamy: **Józefa Jeżowskiego, Tomasza Zana i Adama Mickiewicza**. Organizacja ta wywarła olbrzymi wpływ na całe środowisko studentów wileńskich. Głównym celem organizacji było samokształcenie zgodnie z hasłem „Ojczyzna, Nauka, Cnota”. Chciano wychować światłe, prawe i gorliwe pokolenie obywateli, które sprzyjało by reformom społecznym

Związek Wolnych Polaków powstał w 1819 r. założony przez Tadeusza Krępowieckiego i Wiktora Hetmana. Organizacja ta miała już charakter polityczny. Za cel swej działalności obrała wywalczenie niepodległej Polski złożonej ze wszystkich trzech zaborów. Działała głównie w środowisku gimnazjalnym. Spotkania były zakonspirowane na wzór masonskiej loży.

Wolnomularstwo Narodowe założył major **Walerian Łukasiński** w 1819 r. w Warszawie. Organizacja była wzorowana na masonerii. Loża główna mieściła się w Warszawie i skupiała 33 oficerów. Swoją działalność rozwinęła także na inne województwa. Organizacja za cel stawiała sobie odzyskanie niepodległości poprzez powstanie narodowe patriotycznie nastawionej szlachty. Łukasiński rozwiązał swoją organizację po 1 roku działalności.

Towarzystwo Patriotyczne zostało założone w 1821 r. również przez **Waleriana Łukasińskiego**. Tłem powstania była sprawa walki władz z sejmową opozycją (obozem kaliskim braci Niemojowskich). Gdy przekonano się, że nie można walczyć z caratem legalnie zaczęto skłaniać się do walki konspiracyjnej. Właśnie w takiej atmosferze powstało Towarzystwo Patriotyczne. Swoim zasięgiem objęło Mazowsze, Wielkopolskę, Wołyń i Litwę. Jego członkowie pragnęli odzyskać niepodległość drogą zbrojną. Niestety w 1822 r. Łukasiński został aresztowany a organizacja praktycznie przestała działać. Porozumiała się jednak z rozwijającym się ruchem antycarskim w Rosji. Działały tam organizacje, których celem było obalenie cara i obalenie systemu feudalnego. W 1824 r. ppłk Seweryn Krzyżanowski, który stanął na czele Towarzystwa patriotycznego, porozumiał się z rewolucjonistami rosyjskimi. Uzgodniono, że w razie wybuchu powstania w Rosji Polacy nie dopuszczą do przybycia z odsieczą carowi wielkiego księcia Konstantego. Konstantego Rosjanie uznawali prawo narodu polskiego do niepodległości. W 1825 r. rozpoczęto rozmowy dotyczące granic i ustroju przyszłej Polski. Mimo tego postanowienia o wspólnym działaniu nie podjęto. Gdy zmarł car Aleksander I rewolucjoniści rosyjscy **w grudniu 1825 roku** spróbowali przejąć władzę w Petersburgu podczas bezkrólewia. Od nazwy miesiąca wystąpienie nazwano **powstaniem dekabrystów** (diekabr to po rosyjsku grudzień). Zostało ono krwawo stłumione przez nowego cara Mikołaja I. Wówczas ujawniono związki rosyjskich powstańców z Towarzystwem Patriotycznym, którego członkowie zostali aresztowani. Zostali oni postawieni przed sądem sejmowym, oskarżeni o zdradę stanu. Sejm się z tym nie zgodził, oskarżył ich tylko o przynależność do tajnych organizacji i skazał na niewielkie wyroki (1828).

Spisek w Warszawskiej Szkole Podchorążych Piechoty utworzono w 1828 r. Na czele stanął podporucznik **Piotr Wysoki**. Za cel postawił sobie wywołanie powstania zbrojnego, które miało przynieść niepodległość. Do spisku włączono również oficerów warszawskiego garnizonu. Wysoki liczył na spontaniczny rozwój powstania.